Polska sztuka na emigracji w londyńskiej kolekcji Matthew Batesona

Prof. Jan Wiktor Sienkiewicz *(Uniwersytet im. M. Kopernika w Toruniu)*

Po II wojnie światowej polska sztuka rozwijała się w dwóch krwiobiegach: krajowym i emigracyjnym. Ta powstająca po 1945 roku w granicach pojałtańskiej Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej była nazywana „sztuką polską"; powstająca zaś poza Polską – z wyjątkiem nielicznych przykładów dzieł polskich artystów tworzących szczególnie we Francji – nad Wisłą nie znalazła się (z różnych przyczyn: od politycznych poprzez

ekonomiczne i zawodowe) w orbicie zainteresowań ani ówczesnych środowisk twórczych, ani naukowych. Szacuje się, że poza Polską żyje obecnie 18–20 mln Polaków i osób polskiego pochodzenia, w tym poważna rzesza artystów, być może liczona w tysiącach nazwisk[1].

W ostatnich dwóch dekadach XXI wieku, wraz ze śmiercią wielu osobowości polskiego życia artystycznego w krajach europejskich i pozaeuropejskich, szereg polskich dzieł plastycznych z zakresu sztuki nowoczesnej uległo rozproszeniu lub zniszczeniu. Niemniej jednak znaczna część tego dorobku jest poważnie rozpoznana i częściowo uratowana, zwłaszcza tego powstałego w Wielkiej Brytanii, gdzie w wyniku II wojny światowej osiedliło się ponad 800 polskich artystów[2]. Bardzo wartościowe zbiory (szczególnie malarstwa) oraz archiwalia, pochodzące z pracowni polskich malarzy i rzeźbiarzy z Wielkiej Brytanii, Francji, Stanów Zjednoczonych, Kanady i Australii, na przestrzeni minionych trzydziestu lat zgromadziło chociażby Muzeum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (UMK). Wcześniej, w latach 80. XX wieku, interesujące zbiory XX-wiecznej sztuki polskiej z emigracji trafiły do Muzeum Narodowego w Warszawie, Wrocławiu, Gdańsku i Krakowie[3]. Obecnie najważniejszymi jednostkami badawczymi zajmującymi się polską sztuką poza krajem są: założony i kierowany od 2010 roku przez profesora Jana Wiktora Sienkiewicza w UMK Zakład Historii Sztuki i Kultury Polskiej na Emigracji oraz Zakład

Historii Sztuki Nowoczesnej na Wydziale Sztuk Pięknych UMK i Polski Instytut Studiów nad Sztuką Świata, kierowane przez profesora Jerzego Malinowskiego[4].

Można z całą odpowiedzialnością powiedzieć, że zasługą wydanych do tej pory przez przywołane jednostki badawcze monografii i opracowań zbiorowych jest najlepiej rozpoznany i opracowany „polski Londyn" artystyczny, między innymi dzięki takim publikacjom, jak *Polskie galerie sztuki w Londynie w drugiej połowie XX wieku* (Lublin–Londyn 2003) czy dwukrotnie wznawiane źródłowe opracowanie *Artyści Andersa* pióra Jana Wiktora Sienkiewicza[5]. W ostatnich latach na rynku wydawniczym ukazała się również seria czternastu katalogów dzieł dziewięciu artystów z polskiego Londynu, będących obecnie w posiadaniu Muzeum Uniwersyteckiego w Toruniu[6]. Panoramę polskiej sztuki w Wielkiej Brytanii dopełnia anglojęzyczny, opublikowany w 2015 roku w Toruniu, tom poświęcony polsko-brytyjskim i polsko-irlandzkim relacjom artystycznym w wiekach XX i XXI[7].

Polskie środowisko artystyczne w Wielkiej Brytanii wyłoniło się po II wojnie światowej ze 150-tysięcznej fali emigracyjnej. Swoją historią sięga okresu sprzed odzyskania przez Polskę niepodległości. Wówczas to w Londynie tworzyli tacy artyści, jak: Alfred Wolmark, Stanisława de Karłowska, Franciszek Black, Lena Pilichowska i Leopold Pilichowski. W latach 1918–1939

dołączyli do nich między innymi: Stefan i Franciszka Themersonowie, Marek Żuławski, Jerzy Him, Jan Le Witt, Henryk Gotlib, Feliks Topolski, Artur Horowicz, Roman Black, Rajmund Kanelba, Stanisław Reychan, Adam Turyn[8].

Po wybuchu II wojny światowej do Wielkiej Brytanii napływały kolejne fale polskiej emigracji. Zamieszkali w niej: 1) artyści, którzy wraz z wojskiem i cywilami byli ewakuowani z Francji w 1940 roku; 2) artyści, którzy wydostali się z Polski przez kraje Europy Północnej (Szwecję i Norwegię) – z obozów jenieckich i obozów pracy – i tą drogą docierali na Wyspy Brytyjskie do końca 1945 roku; 3) artyści, którzy w 1946 roku przybyli do Anglii z Włoch z 2 Korpusem generała Władysława Andersa, przebywając wcześniej (po ewakuacji Armii Polskiej na Wschodzie z terenów Rosji Sowieckiej w 1942 roku) w Persji, Iraku, Palestynie i Egipcie[9]; 4) artyści, którzy przybyli do Anglii z innych krajów europejskich w latach 1945–1952 – zarówno żołnierze, jak i cywile oraz uciekinierzy z Polski Ludowej (1945–1950); 5) artyści, którzy studiowali w polskiej Szkole Malarstwa Sztalugowego w Anglii lub ukończyli po roku 1952 szkoły brytyjskie; 6) artyści wykształceni po wojnie w PRL-u, którzy wyemigrowali do Wielkiej Brytanii po roku 1956, 1968 i 1981; 7) artyści urodzeni w Wielkiej Brytanii (lub w innych miejscach poza Polską) w rodzinach polskich, którzy przyznają się do polskich korzeni i polskiej tradycji kulturowej; 8) artyści, którzy przyjechali do Wielkiej Brytanii po 1989 roku, i ci, którzy

mieszkają na Wyspach Brytyjskich od 2004 roku.

Pierwszą na gruncie brytyjskim publikacją podejmującą próbę szerszego spojrzenia na polską sztukę powstałą w Wielkiej Brytanii po II wojnie światowej jest opracowanie pióra byłego kustosza Narodowej Galerii w Edynburgu Douglasa Halla pt. *Art in Exile. Polish Painters in PostWar Britain*, opublikowane w Bristolu w 2008 roku, w którym zamieścił dziesięć oddzielnych esejów poświęconych twórczości artystycznej polskich malarzy: Henryka Gotliba, Aleksandra Żywa, Mariana Kratochwila,

Zdzisława Ruszkowskiego, Józefa Hermana, Stanisława Frenkiela, Jankiela Adlera, Tadeusza Piotra Potworowskiego, Mariana Bohusza-Szyszki i Marka Żuławskiego[10]. I chociaż każdy z esejów dobrze charakteryzuje twórczość poszczególnych malarzy, których dzieła przez dziesiątki lat Douglas Hall pielęgnował w Galerii w Edynburgu, książka nie daje pełnej panoramy historycznych i politycznych uwarunkowań prowadzących do emigracyjnego exodusu polskich artystów z kraju rodzinnego do państw europejskich i pozaeuropejskich w wyniku trwającej w latach 1939–1945 II wojny światowej. Brytyjski autor, podciągając polskich twórców przebywających po 1939 roku na Wyspach Brytyjskich pod wspólny mianownik „malarzy emigracyjnych", nie uwzględnia złożoności procesów i skomplikowanych losów będących wynikiem wpierw układu Ribbentrop-Mołotow z 23 sierpnia 1939 roku, a później układu Sikorski-Majski z 30 lipca 1941 roku i dwóch konferencji: w Teheranie z listopada 1943 roku i w Jałcie z lutego 1945 roku.

Inne bowiem były okoliczności przyczynowe (już choćby przez procesy edukacyjne: Akademie Sztuk Pięknych w Bejrucie, Rzymie i Londynie) sztuki tworzonej przez artystów skupionych wokół Andersa (Stanisław Frenkiel, Marian Bohusz-Szyszko, Alicja Drwęska), inne artystów przybyłych na Wyspy Brytyjskie z własnego wyboru (Żuławski, Adler), a jeszcze inne – sztuki twórców-żołnierzy, których wojenne losy związane były nie z generałem Władysławem Andersem, lecz z działaniami 1 Dywizji

Pancernej generała Stanisława Maczka w Europie Zachodniej i Szkocji (Aleksander Żyw, Zdzisław Ruszkowski). Sylwetki polskich malarzy zaprezentowane w publikacji Halla, chociaż niezmiernie ważne w panoramie polskiej powojennej sztuki na Wyspach Brytyjskich, są zaledwie jej częścią i nie odnoszą się (wbrew temu, co sugeruje tytuł opracowania) do całej polskiej powojennej sztuki na emigracji w Wielkiej Brytanii.

Publikację pióra Douglasa Halla traktować można więc jako świadectwo – chociaż w bardzo wąskim wymiarze – zainteresowania polską sztuką na emigracji, a zwłaszcza malarstwem polskiego Londynu w kręgach niektórych kolekcjonerów współczesnej sztuki europejskiej w Wielkiej Brytanii, czego przykładem może być bardzo reprezentatywna kolekcja dzieł Zdzisława Ruszkowskiego, będąca własnością Michaela Simonowa, oraz interesująca nas kolekcja Matthew Batesona.

Sześć lat po publikacji książki Douglasa Halla w Galerii Graves w Sheffield otwarta została wystawa pt. *Pole Position. Polish Art in Britain 1939–1989*, prezentująca nigdy wcześniej niewystawiane publicznie 59 prac polskich artystów tworzących w większości na terenie Wielkiej Brytanii w drugiej połowie XX wieku[11]. Jak podawały oficjalne anonse wystawy, „poprzez obrazy i szkice Jankela Adlera, Stanisława Frenkela, Josefa Hermana, Mariana Bohusza-Szyszki i wielu innych, wystawa *Pole Position: Polscy*

artyści w Wielkiej Brytanii 1939–1989 zaprezentuje zapomniany rozdział w historii współczesnej sztuki brytyjskiej. Stworzona z prywatnej kolekcji Matthew Batesona, wystawa *Pole Position* przedstawi prace polskich artystów zmuszonych do ucieczki z Europy w trakcie II wojny światowej. Niektórzy z nich przemierzyli wiele krajów zanim osiedlili się w Zjednoczonym Królestwie, inni zaś zostali pojmani i uwięzieni zanim udało im się dotrzeć do brytyjskiego wybrzeża”[12].

Za najważniejsze prace zaprezentowane wówczas z kolekcji Matthew Batesona uznano między innymi dzieła: *Lot uskrzydlonych ludzi* (1973) Stanisława Frenkela, *Głowa burgundzkiego wieśniaka* (1953) Josefa Hermana, *Chrystus w Warszawie* (ok. 1939) autorstwa Henryka Gotliba, *Leśna polana* (1959–1965) pędzla Mariana Bohusza-Szyszki oraz kompozycja Feliksa Topolskiego *Stara Anglia* (1945), którą artysta uczcił brytyjski ruchu oporu w trakcie II wojny światowej. Tym jednak, co szczególnie podkreślano, pisząc o wystawie, to wspólna tematyka większości dzieł – „od robiących silne wrażenie wizerunków utraconej ojczyzny oraz okrucieństw wojny, do krajobrazów i luminarzy, których napotkali podczas swojego życia w Wielkiej Brytanii. Wystawiane dzieła – pisano – są świadectwem wielkich przeciwności losu, które napotykali artyści, ale również bogactwa nowych pomysłów i podejścia, które przynieśli ze sobą na Wyspy”[13].

Wystawa *Pole Position* pokazana w Galerii Graves w Sheffield była też rodzajem dobrze zakomponowanej klamry, która w pewien sposób łączyła wybrane prace z kolekcji Matthew Batesona z dziełami malarskimi stale eksponowanymi w muzeum Sheffield, między innymi takich artystów, jak David Bomberg, Frank Auerbach czy Francis Bacon. Janina Baranowska, obecna swoimi pracami w zbiorze Batesona, była na przykład uczennicą Davida Bomberga, Marian Bohusz-Szyszko eksperymentował z technikami podobnymi do tych, które wykorzystywał w swojej twórczości Frank Auerbach, a Stanisław Frenkiel, mieszkający w Sheffield przez kilka lat, inspirował się w swoim malarstwie pracami Francisa Bacona.

Wstęp do książki prof. Jana Wiktora Sienkiewicza, Przewodniczącego Komisji Kultury Rady Krajowej Stowarzyszenia Wspólnota Polska i kierownika Katedry Historii Sztuki XX wieku w Europie Środkowej i na Emigracji Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, pt. „Polish art in exile in Matthew Bateson's London collection/Polska sztuka na emigracji w londyńskiej kolekcji Mattew Batesona", która ukazała się staraniem

Narodowego Instytutu Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą POLONIKA. Strona prof. Jana Wiktora Sienkiewicza: www.janwiktorsienkiewicz.pl

Fragment recenzji prof. UMK dr hab. Joanny Kucharzewskiej:

Polish art in exile in Matthew Bateson's London collection/Polska sztuka na emigracji w londyńskiej kolekcji Mattew Batesona autorstwa profesora Jana Wiktora Sienkiewicza, to interesujące opracowanie naukowe wpisujące się w charakter prowadzonej przez Narodowy Instytut Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą POLONIKA działalności na rzecz kultury polskiej poza krajem. Praca ma charakter nowatorski, albowiem do tej pory nikt nie omówił kolekcji Matthew Batesona w całościowym ujęciu. Autor opracowania z wielką swobodą uwodzi czytelnika, wciąga go w interesujący świat polskiego malarstwa i – nie mniej ciekawe – losy artystów, niejednokrotnie dotkliwie doświadczonych traumą wojny. Barwnie kreśli charakterystykę twórczości poszczególnych artystów, czasami potrzebuje do tego zaledwie kilku słów, ale precyzyjnie dobranych, by oddać napięcia i namiętności zawarte w pracy malarskiej, by odczytać nastrój artysty albo opisać świat jego emocji. Używa plastycznego języka adekwatnego do technik stosowanych przez artystów. Praca tym samym jest wartościowa co najmniej z dwóch powodów: jest interesująca literacko, a jednocześnie wnosi nowe ustalenia związane z twórczością artystów polskich działających za granicą. Jest pierwszym szczegółowym

omówieniem kolekcji Matthew Batesona, bardzo ważnym w kontekście katalogowania polskiej działalności poza granicami rodzimego kraju.

Zobacz też:

> Największa w dziejach polskiej historii sztuki seria katalogów artystów emigracyjnych

---

Przypisy:

[1] Prekursorem i autorem wielu publikacji naukowych poświęconych polskiej sztuki na emigracji jest Jan W. Sienkiewicz, który od 1989 r. bada szczególnie polską sztukę poza Polską – w krajach europejskich i pozaeuropejskich. Wszystkie publikacje z tego zakresu zob.: http://www.home.umk.pl/~janwikt1/publikacje.pdf (dostęp: 30 VIII 2019).

[2] J.W. Sienkiewicz, *Kolekcja Polskiej Sztuki Współczesnej. The Collection of Polish Contemporary Art*, w: D. Platt, J.W. Sienkiewicz, *Wspólny wysiłek – wspólny sukces. 50 lat POSKu.*

Wystawa. Community Effort, Community Achievement. 50 Years of POSK. Exhibition, Polski Ośrodek Społeczno-Kulturalny, Biblioteka Polska w Londynie, Londyn 2014, s. 25–52.

[3] J.W. Sienkiewicz, *Dzieła z londyńskiej kolekcji Drian Galleries Halimy Nałęcz w Muzeum Narodowym w Gdańsku*, w: *Londyńska kolekcja Halimy Nałęcz*,katalog wystawy,Muzeum Narodowe w Gdańsku, 20 kwietnia – 28 lipca 2013, Gdańsk 2013, s. 9–30.

[4] Poważne rozpoznanie ma również polskie środowisko artystyczne we Francji, a szczególnie w Paryżu: *Paris et les artistes polonais/Paris and the Polish Artists 1945–1989*, red. M. Geron, J. Malinowski, J.W. Sienkiewicz, Toruń 2018.

[5] J.W. Sienkiewicz, *Artyści Andersa. Continuità e novità*, Warszawa–Toruń 2013; *idem*, *Artyści Andersa. Continuità e novità*, wyd. 2, Warszawa 2014; *idem*, *Artyści Andersa. Continuità e novità*, wyd. 3, Warszawa 2016; *idem*, *Artyści Andersa. Uratowani z „nieludzkiej ziemi”*, Warszawa 2017.

[6] Największe w polskim muzealnictwie opracowania katalogowe dzieł polskich artystów powstałych na emigracji po 1939 r. zostało przygotowane pod kierownictwem i opieką merytoryczną prof. dr. hab. J.W. Sienkiewicza, kierownika Zakładu Historii Sztuki i Kultury Polskiej na Emigracji UMK, w

ramach zbiorowego grantu Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki (2012–2017), pt. „Inwentaryzacja i opracowanie spuścizn archiwalnych i kolekcji dzieł sztuki polskich artystów w Wielkiej Brytanii w XX wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu – Kolekcja Archiwum Emigracji i Muzeum Uniwersyteckiego": K. Lewandowska, *Janusz Eichler (1923–2002). Katalog prac ze zbiorów Muzeum Uniwersyteckiego w Toruniu*, t. 1, red. J.W. Sienkiewicz, M.A. Supruniuk, red. nauk. E. Bobrowska, Toruń 2017, 166 ss., 102 il.; J.W. Sienkiewicz, *Stanisław Frenkiel (1918–2001). Katalog prac ze zbiorów Muzeum Uniwersyteckiego w Toruniu*, t. 2, red. J.W. Sienkiewicz, M.A. Supruniuk, red. nauk. E. Bobrowska, Toruń 2017, 416 ss., 361 il.; J. Krasnodębska, *Halina Korn-Żuławska (1902–1978). Katalog prac ze zbiorów Muzeum Uniwersyteckiego w Toruniu*, t. 3, red. J.W. Sienkiewicz, M.A. Supruniuk, red. nauk. E. Bobrowska, Toruń 2017, 500 ss., 716 il.; M.A. Supruniuk, *Jan Marian Kościałkowski (1902–1978). Katalog prac ze zbiorów Muzeum Uniwersyteckiego w Torunu*, t. 4, red. J.W. Sienkiewicz, M.A. Supruniuka, red. nauk. E. Bobrowska, Toruń 2017, 824 ss., 1476 il.; K. Lewandowska, *Marian Kratochwil (1906–1997). Katalog prac ze zbiorów Muzeum Uniwersyteckiego w Toruniu*, t. 5, red. J.W. Sienkiewicz, M.A. Supruniuk, red. nauk. E. Bobrowska, Toruń 2017, 183 ss., 52 il.; K. Cybulska-Jędraszek, *Zdzisław Ruszkowski (1907–1991). Katalog prac ze zbiorów Muzeum Uniwersyteckiego w Toruniu*, t. 6, red. J.W. Sienkiewicz, M.A.

Supruniuk, red. nauk. E. Bobrowska, Toruń 2017, 132 ss., 38 il.; K. Cybulska-Jędraszek, *Zygmunt Turkiewicz (1912–1973). Katalog prac ze zbiorów Muzeum Uniwersyteckiego w Toruniu*, t. 7, cz. 1, red. J.W. Sienkiewicz, M.A. Supruniuk, red. nauk. E. Bobrowska, Toruń 2017, 281 ss., 116 il.; K. Cybulska-Jędraszek, *Zygmunt Turkiewicz (1912–1973). Katalog prac ze zbiorów Muzeum Uniwersyteckiego w Toruniu*, t. 7, cz. 2, red. J.W. Sienkiewicz, M.A. Supruniuk, red. nauk. E. Bobrowska, Toruń 2017, 524 ss., il. 230a–717; S. Majoch, *Aleksander Werner (1920–2011). Katalog prac ze zbiorów Muzeum Uniwersyteckiego w Toruniu*, t. 8, cz. 1, red. J.W. Sienkiewicz, M.A. Supruniuk, red. nauk. E. Bobrowska, Toruń 2017, 371 ss., 285 il.; S. Majoch, *Aleksander Werner (1920–2011). Katalog prac ze zbiorów Muzeum Uniwersyteckiego w Toruniu*, t. 8, cz. 2, red. J.W. Sienkiewicz, M.A. Supruniuk, red. nauk. E. Bobrowska, Toruń 2017, 300 ss., 831 il.; S. Majoch, *Marek Żuławski (1908–1995). Katalog prac ze zbiorów Muzeum Uniwersyteckiego w Toruniu*, t. 9, red. J.W. Sienkiewicz, M.A. Supruniuk, red. nauk. E. Bobrowska, Toruń 2017, 496 ss., 730 il.

[7] Por. *Art of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland & Republic of Ireland in 20th–21st Centuries and Polish–British & Irish Art Relation*, red. A. Geron, J. Malinowski, J.W. Sienkiewicz, Toruń 2015.

[8] J.W. Sienkiewicz, *Polish Presence at Artistic Academies and*

in the Art of Great Britain after the Second World War. Introduction to Research, w: *Art of the United Kingdom…*, s. 189–198.

[9] J.W. Sienkiewicz, *Cedr i orzeł. Plastycy polscy w Bejrucie 1942–1952*, w: *Polscy i rosyjscy artyści i architekci w koloniach artystycznych zagranicą i na emigracji politycznej 1815–1990*, red. J. Malinowski, I. Gavrash, D. Ziarkowski, Warszawa–Toruń 2015, s. 347–356; J.W. Sienkiewicz, *Artyści Andersa. Z sowieckich łagrów, przez Monte Cassino, do Rzymu i Londynu*, w: *Za naszą i waszą wolność. Bitwa o Monte Cassino z perspektywy polskiej i włoskiej/Per la nostra e la vostra libertà. La battaglia di Montecassino vista da una prospettiva polacca e italiana*, red. C. Salmeri, Katowice 2017, s. 89–111.

[10] D. Hall, *Art in Exile. Polish Painters in PostWar Britain*, Brighton 2008.

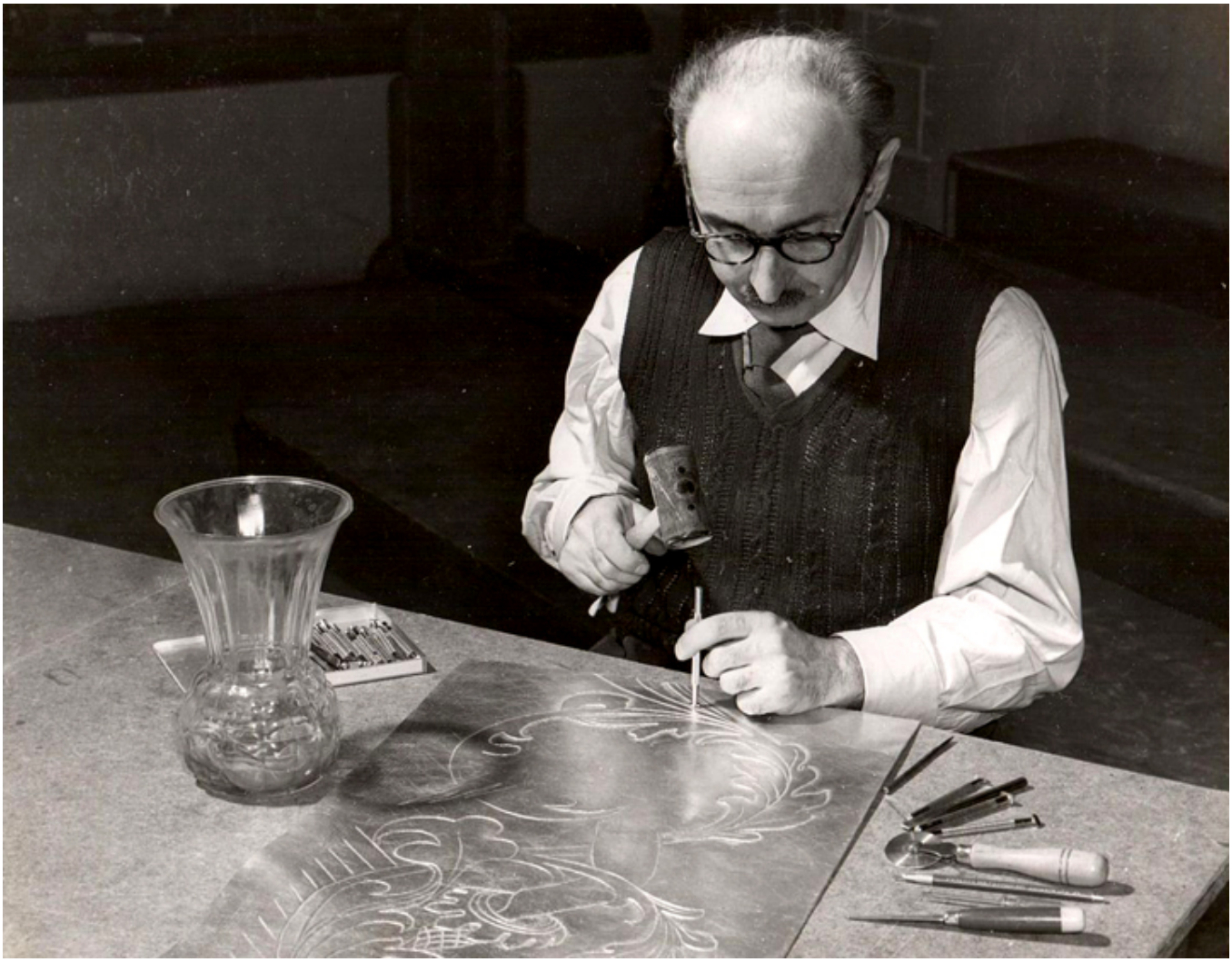
[11] *Pole Position: Polish Art in Britain 1939–1989*, katalog wystawy, 11 stycznia – 28 czerwca 2014, Graves Gallery, Sheffield 2014.

[12] https://www.museums-sheffield.org.uk/museums/graves-gallery/exhibitions/past-exhibitions/pole-position-polish-art-in-britain-1939%E2%80%931989;

http://www.britishfuture.org/event/pole-position-polish-art-in-britain-1939-1989/;
https://linktopoland.com/pl/pole-position-polscy-artysci-w-wielkiej-brytanii-1939-1989/;
https://linktopoland.com/en/pole-position-polish-art-in-britain-1939-1989/ (dostęp: 29 VIII 2019).

[13]
http://www.doncaster.pl/pole-position-wystawa-polskiej-sztuki-w-sheffield/;
https://patricia1957.wordpress.com/2014/02/12/pole-position-polish-art-in-britain-1939-1989-graves-gallery-sheffield-1-2-14/;
https://joninbetween.blogspot.com/2014/01/pole-position-polish-art-in-britain.html;
https://www.artrabbit.com/events/pole-position-polish-art-in-britain-1939-1989;
htttp://www.artway.eu/artway.php?id=532&action=show&lang=en (dostęp: 29 sierpnia 2019).

Stefan Kątski (1898-1978). Kanadyjski portret artysty.

Stefan Kątski, fot. Wikidata.

Katarzyna Szrodt

Prorocze słowa napisał w 1964 roku Stefan Frenkiel, malarz i pisarz, powojenny emigrant osiadły w Londynie:

> Za czterdzieści lat będą o nas monografie pisać, prace magisterskie poświęcać i na śmietnikach, na strychach szukać materiałów. Kiedyś historia będzie to społeczeństwo sądzić nie osiągnięciami polityków i żołnierzy, ale na

> podstawie sztuki i literatury, które pozostawiło.

I oto szukamy w archiwach, szperamy na strychach i w piwnicach, by odnaleźć ślady polskiej twórczości artystycznej powstałej poza granicami kraju po 1939 roku. Wtedy to, nastąpił koniec pewnego świata, wojenna zamieć zmiotła przedwojenny porządek, rozrzuciła istnienia ludzkie po świecie, a ci, którzy ocaleli, musieli na nowo, w nowym miejscu, w innej kulturze i języku „budować od dymu z komina", jak ujął to Leopold Staff.

Wśród artystów, których życie i twórczość udało mi się odtworzyć w trakcie badań nad działalnością plastyków polskich na emigracji w Kanadzie, szczególne miejsce zajmuje Stefan Kątski – malarz, twórca polichromii kościelnej, specjalista w sztuce kurdybanu, konserwator dzieł sztuki. Wynikło to ze szczęśliwego zachowania się dwóch dużych kolekcji jego prac: w Bibliotece Polskiej w Montrealu znajduje się sześć obrazów, w prywatnej kolekcji rodziny Liebichów osiem. Poza tym, kościół Matki Boskiej Częstochowskiej w Montrealu, jest w całości pokryty polichromią stworzoną przez Kątskiego, a ołtarze główny i boczny zdobione są kurdybanami jego autorstwa, co czyni ten kościół najpiękniejszym wśród polskich kościołów w Kanadzie. Niezwykle rzadko mamy do czynienia z tak dużym, ocalonym dorobkiem artysty fali wojennej, gdyż najczęściej czas zatarł ślady, umierając bezdzietnie, większość malarzy nie miała komu

zostawić swoich prac i archiwów. Smutny to fakt, że wiele archiwów artystycznych wylądowało na śmietniku.

W przypadku Stefana Kątskiego, spotkałam na drodze moich poszukiwań panią Florę Liebich, której rodzice przyjaźnili się z artystą, matka jej ocaliła wiele zdjęć i listów malarza, zaś osiem obrazów, każdy z dedykacją, zdobi do dziś salon w montrealskim domu.

Stefan Kątski przy pracy w kościele pod wezwaniem Matki Boskiej Częstochowskiej w Montrealu, fot. Wikimedia Commons.

Stefan Kątski przyjechał do Kanady w 1948 roku, z polecenia rządu londyńskiego, do opieki konserwatorskiej nad Skarbami Wawelskimi, przechowywanymi w czasie wojny w prowincji Quebec. Wykształcony w akademiach sztuki pięknych Krakowa,

Paryża i Florencji, Kątski już przed wojną dał poznać się jako znakomity specjalista – konserwator i twórca polichromii kościelnych. Skromny i małomówny, idealnie nadawał się do misji dyplomatyczno-politycznej, w której najważniejsze było zachowanie w dobrym stanie polskich pamiątek narodowych przechowywanych w podziemiach banku w Ottawie. Przez dziesięć lat Kątski sumiennie i za symboliczną opłatą wypełniał to zadanie. Oprócz tego, artysta podjął się dekoracji kościoła polskiej parafii Matki Boskiej Częstochowskiej w Montrealu i przez cztery lata tworzył polichromię i kurdybany, zachowane w znakomitym stanie do dziś. Oprócz pracy nad polichromią uczestniczył aktywnie w życiu artystycznym, biorąc udział w wielu wystawach organizowanych przez polskie środowiska artystyczne w Montrealu, Toronto i Ottawie. Jako, że ani malarstwo, ani praca przy konserwacji Skarbów Wawelskich, nie stanowiły wystarczającego źródła dochodu, przez wiele lat artysta pracował jako rysownik w Canadair oraz w podziemiach swego domku prowadził zakład renowacji starych mebli.

Kościół pod wezwaniem Matki Boskiej Częstochowskiej w Montrealu.

Przez wszystkie, niełatwe lata w Kanadzie, Stefan Kątski nie odszedł od malarstwa. Był postimpresjonistą, uczniem Pankiewicza, Bonnarda, Cezanna. Podziwiając jego martwe natury, pejzaże malowane na plenerach Hiszpanii, pejzaże miejskie, czuje się radość malowania, zabawę kolorem i kształtowaniem płaszczyzny obrazu. Artysta cały czas eksplorował malarstwo, zmieniał się, rozwijał, malował z radością i tą właśnie radość malowania wyczuwa się do dziś w jego obrazach.

W 1976 roku Stefan Kątski wziął udział w dużej wystawie zbiorowej *Polonia of Tomorrow*, zorganizowanej w Toronto z

okazji Światowego Zjazdu Kongresów Polonii. Była to ostatnia wystawa malarza. Zmarł w maju 1978 roku i pochowany został na cmentarzu weteranów wojennych w Point Clair pod Montrealem.

Wszystkie wiadomości na temat życia i twórczości Stefana Kątskiego zreferowałam na zjeździe Związku Rodu Kątskich w Sanoku w 2017 roku. Były to wzruszające chwile zarówno dla licznych przedstawicieli rodziny Kątskich, jak i dla mnie, gdyż mogłam w symboliczny sposób przyczynić się do powrotu artysty w rodzinne strony z długiej emigracyjnej wędrówki.

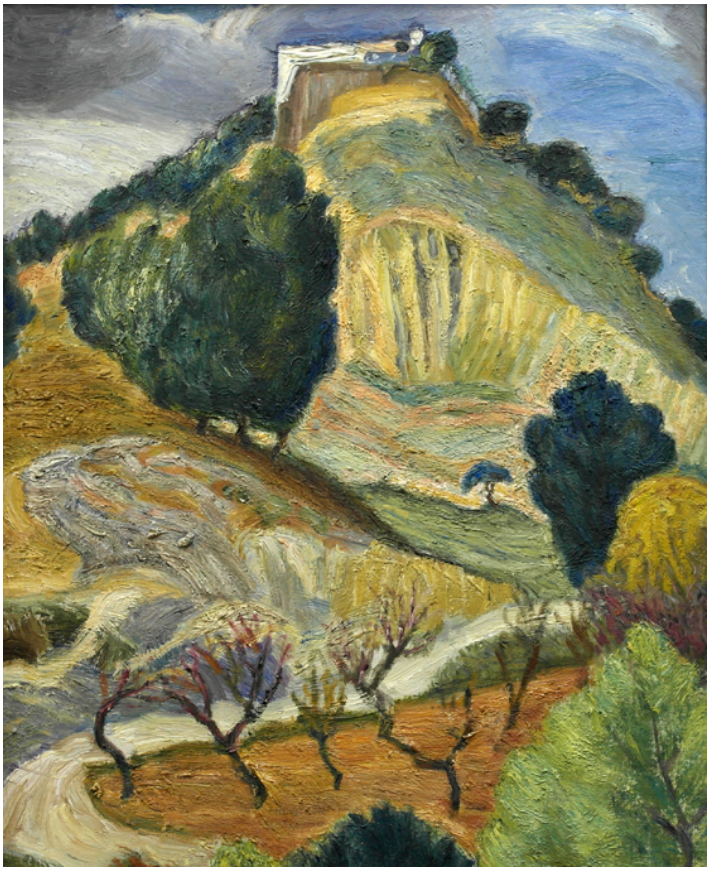
Galeria

Stefan Kątski, Martwa natura, olej na płótnie, kolekcja prywatna pani Flory Liebich.

Stefan Kątski, Martwa natura, olej na płótnie, z kolekcji Polskiego Instytutu Naukowego i Biblioteki im. Wandy Stachiewicz w Montrealu.

Stefan Kątski, Pejzaż z Hiszpanii, olej na płótnie, z kolekcji Polskiego Instytutu Naukowego i Biblioteki im. Wandy Stachiewicz w Montrealu.

Stefan Kątski, Martwa natura, olej na płótnie, z kolekcji Polskiego Instytutu Naukowego i Biblioteki im. Wandy Stachiewicz w Montrealu.

Świat patrzy na polską sztukę.

Polscy artyści w Montrealu.

Katarzyna Szrodt

Każda wystawa jest świętem – świętem dzielenia się efektami pracy twórczej, zaproszeniem do dialogu o sztuce, o świecie, o nas. Grupowa wystawa jest dodatkowo radością konfrontacji wielu wizji artystycznych, odmiennych osobowości i różnorodnych form ekspresji.

Poproszona zostałam przez zarząd grupy pierwszej PKTWP (Polsko-Kanadyjskie Towarzystwo Wzajemnej Pomocy) w

Montrealu, do zorganizowania wystawy polskich artystów plastyków mieszkających w Kanadzie, by tym wydarzeniem zainaugurować działalność Centrum Kultury Polskiej. Wyzwanie tyleż porywające co przygniatające, ze względu na niski budżet, konieczność liczenia wyłącznie na bezinteresowną gotowość artystów w przygotowaniach, niezadowolenie tych artystów, którzy nie zostaną zaproszeni.

Wystawa, której nadałam tytuł „Świat Patrzy na Polską Sztukę – Polish Art In The Eyes of the Word" jest przede wszystkim prezentacją prac artystów grupy PAAC (Polish Artists Association In Canada), którzy rok temu stworzyli grupę artystyczną w celu organizowania wystaw. PAAC, liczący obecnie 12 twórców, zaprosił cztery artystki młodego pokolenia, które ukończyły studia w Montrealu i czterech artystów z Ottawy. Przeważają twórcy emigracji fali solidarnościowej, którzy przybyli do Kanady w latach 80. z niemałym już dorobkiem artystycznym, dyplomami szkół artystycznych z Polski, Europy, Ameryki Północnej. Twórcy z polskim rodowodem zbyt rzadko mieli szansę prezentowania tutejszym środowiskom prac w dużym gronie rodaków. Obecna wystawa stworzyła taką możliwość.

Prace prezentują wysoki poziom artystyczny przy różnorodności tematów, stylów i technik. Dominuje malarstwo figuratywne, inspirujące się człowiekiem, pejzażem, architekturą miasta.

Ciekawy jest powrót kilku artystów do portretu i do surrealizmu. Abstrakcja u wielu artystów jest niewyczerpanym źródłem poszukiwań kolorystycznych i formalnych. Olej, akwarela, pastele, rysunek węglem, mix media, szkło łączone z blachą i tkaniną – to różnorodne techniki prezentowane na wystawie.

Artysta patrzy na świat i interpretuje go siłą swego talentu i wrażliwości, czując więcej, głębiej, intensywniej, a efektem jest dzieło sztuki. „Świat Patrzy na Polską Sztukę" – to tytuł życzeniowy, prowokacyjny, odważny, zachęcający do pokazywania sztuki polskiej światu. Bardzo chciałabym, aby jak najwięcej osób obejrzało wystawę i zakupiło prace, aby obrazy, rysunki, szkice, jak barwne ptaki ozdobiły mieszkania, przyciągając wzrok, poruszając wyobraźnię, dając radość obcowania ze sztuką.

Janusz Migacz – urodził się w Gdańsku i tam ukończył studia artystyczne. W czasie dwuletniego pobytu w Londynie, w National Gallery studiował dzieła wielkich mistrzów, z Rembrandtem na czele, i to doświadczenie najmocniej go ukształtowało.
Po zamieszkaniu w Montrealu, twórczość Migacza została zauważona i artysta rozpoczął współpracę z kilkoma profesjonalnymi galeriami. Malarz par excelence – sensualne akty, tancerki i gracja tańca, są częstym motywem tej bardzo dojrzałej twórczości. Brunatna paleta kolorów, które zmiękczają nerwową kreskę konturów postaci oraz wibrujący światłocień, są jej charakterystycznym znakiem.

Piotr Królikowski - urodzony w Polsce, studiował na ASP w Warszawie i na Concordia University. Pracował w reklamie, tworzył dekoracje teatralne i oprawę plastyczną Theatre Prospero, był ilustratorem „The Gazette". Urodzony Artysta – stawiający fundamentalne pytania egzystencjalne, wrażliwy jak membrana, ciągle poszukujący. Jego ekspresjonistyczno-abstrakcyjne płótna niepokoją, zachwycają, nigdy nie pozostawiają nas obojętnymi.

Dorota Dyląg - urodzona we Wrocławiu ukończyła tam studia artystyczne. W Kanadzie pracuje jako malarz, ilustrator, dekorator wnętrz. Firma ' Dorota Arts', którą prowadziła z mężem, Piotrem Królikowskim, zajmowała się renowacją zabytkowych domów w Quebeku. Abstrakcyjno-symboliczne malarstwo artystki nasycone jest kolorem, a bogata faktura płócien przypomina tkane gobeliny.

Jan Delikat – urodzony w Polsce, szkoły artystyczne kończył w Rzeszowie i Krakowie. W 1993 roku otrzymał nagrodę The Elizabeth Greenshields Foundation i zamieszkał w Montrealu, gdzie z powodzeniem kontynuował swoją karierę artystyczną. Współpraca z kilkoma galeriami kanadyjskimi, liczne wyróżnienia i nagrody, zapewniły artyście zamówienia na prace urzekające kolorem, zadziwiające impresjami światła i barw - pejzaże miasta, obrazy wnętrz, natury. Twórczość Delikata odkrywa nam ukryte piękno naszego świata, którego najczęściej nie dostrzegamy.

Joanna Pieńkowska – urodzona w Polsce, po skończeniu Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, kontynuowała naukę Design Art na Concordia University. Artystka uczy oraz uprawia malarstwo. Za swoje pełne światła, przezroczystości i koloru akwarele wielokrotnie była nagradzana, min. pierwszą nagrodą „Watercolors – Wonderland- Concours d'art.

Andre Pijet - urodził się w Polsce, kilka lat spędził w Grecji – kolebce sztuki. Studiował na Concordia University. Artysta – „multiinstrumentalista". Talent rysownika, karykaturzysty, inteligentnego obserwatora, znany jest i ceniony w prasie światowej. Obok kariery karykaturzysty Pijet uprawia malarstwo olejne, którego ważnym tematem jest erotyka i piękno kobiecego ciała, oraz uczy rysunku i malarstwa. Prace artysty wielokrotnie były nagradzane w Kanadzie, Polsce, w krajach UE.

Mariola Nykiel - urodzona w Polsce, gdzie ukończyła liceum artystyczne w Łodzi, w Montrealu studiowała Design de Mode w College Lasalle. Artystka rozwija równolegle dwie kariery – malarską i projektowanie mody. Najczęstszym tematem prac są kwiaty i pejzaż. Natura, w szerokim tego słowa znaczeniu, inspiruje artystkę do tworzenia, jak również do prowadzenia w szkołach zajęć propagujących ekologię.

Jolanta Sprawka – góralka z Zakopanego, 22 lata spędziła w Maroku, które okazało się zaledwie pierwszym etapem wędrówki życiowej i artystycznej. Obecnie czas dzieli między Kanadę, Grecję i Meksyk, zewsząd czerpiąc inspiracje do swej sztuki. Artystka tworzy instalacje, którym często towarzyszą happeningi. Bliska jej jest sztuka recyklingu, tworzona z materiałów wtórnych, a ulubionym medium – celofan i wełna, z których tworzy formy organiczno-symboliczne.

Jolanta Sokalska - urodzona w Polsce, ukończyła studia w Akademii Sztuk Pięknych we Wrocławiu, specjalność <szkło>. Od 1990 roku, wraz z mężem, Zbigniewem Sokalskim, mieszkała i działała w Winnipeg, gdzie wraz z innymi twórcami stworzyli kooperatywę artystyczną. Od 2016 roku Sokalscy mieszkają w Montrealu, kontynuując tworzenie zachwycających form – swoistych collage, łączących szkło z drewnem, metalem i tkaniną. Ważną część twórczości Jolanty stanowi oryginalna szklana biżuteria o dużych walorach artystycznych.

Zbigniew Sokalski - urodzony w Polsce, ukończył wrocławską ASP. Wraz z Jolantą tworzy duet artystyczny, ale ważną część jego twórczości stanowi malarstwo – minimalistyczne, frapujące formą i ekspresją. Przy okazji wystawy „Energia Szkła, Drewna i Metalu" artysta powiedział: „Uwielbiamy uczestniczyć w wystawach. Gdy wielu artystów spotyka się na wystawie, stwarzają atmosferę konfrontacji i jest to bardzo twórcze i wartościowe społecznie".

Mira Reiss - urodzona w Warszawie ukończyła wydział architektury na Politechnice Warszawskiej. Równolegle uprawiała rysunek i malarstwo olejne i akwarelę. W Montrealu pracując w biurze architektonicznym podjęła studia malarstwa na Concordia University. Artystka wyczarowuje w swoich obrazach świat fantazji, cyrku, snu, dziecięcych zabaw, tak sugestywny, że ma się ochotę weń zanurzyć. Mira Reiss jest rowniez uznaną ilustratorką ksiazek dla dzieci.

Agnieszka Rajewska - urodzona w Krakowie, studia artystyczne odbyła we Francji w L'Institut D'Arts Visuels i na Concordia University. Na twórczość artystki silnie oddziałała polska sztuka, jak i hiszpańskie malarstwo z Velazquezem i Goyą na czele. Należy do Collectif Prism'Art. Prace artystki uczestniczyły w wielu wystawach indywidualnych i zbiorowych, zdobyły liczne nagrody i znajdują się w kolekcjach prywatnych.

Klara Pokrzywko
urodzona w Polsce, wychowana w Algierii, studiowała na Concordia University, na Nova Scotia College of Art and Design University w Halifaxie, Master In Art Management zdobyła na City University w Londynie. To przedstawicielka młodego pokolenia artystów-kosmopolitów naturalnie łączących różne kultury, doświadczenia, emocje. Artystka konceptualna odzuorowuje w swoich pracach, tworzonych w miedzi, srebrze, jedwabiu, pracę organizmu ludzkiego, jego wewnętrzne zachowania i przemiany.

Katarzyna Chmielarz
urodzona w Polsce, uzrastająca, jako dziecko dyplomaty, między Polską a Kanadą, wybrała Kanadę na miejsce swego życia i działalności artystycznej. Wyobraźnia artystki zdaje się nie mieć granic – projektuje fantastyczne miasta, fruwające domy, postaci ludzkie jak ze snu. Ten surrealistyczny świat opowiada nam swoją fascynującą historię wciągając nas do gry.

Joanna Abrahamowicz
urodzona w Krakowie, odziedziczyła duszę tego wyjątkowego miasta – jego piękno, wrażliwość, tradycję i dumę. Artystka studiowała malarstwo i rysunek na Concordia University, wyróżniona została Bourse d'Excellence Concordia University oraz nagrodą The Elizabeth Greenshields Foundation. Portret jest domeną Joanny- portret to powrót do źródeł malarstwa, to najtrudniejsza, a zarazem najwnikliwsza forma studiowania ludzkiej twarzy, osobowości, duszy.

Joanna Chełkowska
studiowała malarstwo i rysunek na Concordia University i na Sherbrooke University. Otrzymała stupendium Conseil des Arts et des Lettres du Quebec. Twórczość malarska i collage artystki penetrują ciemną stronę natury człowieka i świata. Są głębokie , odważne, niezwykle dojrzałe, jak na młodego twórcę, pod względem formalnym i artystycznym.

ŚWIAT PATRZY NA POLSKĄ SZTUKĘ

OTTAWA

Daria Podemska – urodzona w Polsce, studiowała sztuki piękne i edukację przez sztukę na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Artystka uprawia malarstwo, łącząc różne media, jest również kuratorem wystaw, w Polsce i Kanadzie. (Znakomita wystawa „…." z okazji 150- lecia Kanady zorganizowana w Ottawie). Wyrażając się najczęściej w abstrakcji, Daria uwalnia swoje emocje przekładając je na kolor i fakturę.

Anna Luczak-Romaszewska - artystka mieszkająca w Ottawie, z dużym powodzeniem zaistniała w świecie artystycznym Kanady, realizując wiele zamówień publicznych, m.in. mural dla Ottawa University i dla Children Hospital w Vancouver, prace dla Petro Canada
i Canadian Medical Association. Artystka współpracuje z wieloma kanadyjskimi galeriami, a prace jej znajdują się w wielu kolekcjach, m.in. w Loto Quebec Collection i Canada Council Art Bank.

Monika Lucak – artystka mieszka w Ottawie. Dużą wagę przywiązuje do ekspresji emocjonalnej w sztuce. „Kreacja jest sensem mego życia. Moja twórczość stara się być odbiciem mego wewnętrznego świata". Styl artystki oscyluje między realizmem a abstrakcją. Świat inspiruje ją do ciągłych poszukiwań. Oleje i akryle jej oddają w pełni – kolorem, światłem, fakturą, jej ekspansywną witalność.

Ewa Kujawska - urodziła się we Wrocławiu, gdzie ukończyła ASP. Ukształtowała ją zarówno sztuka polska i atmosfera Wrocławia, jak późniejszy pobyt w Algierii, sztuka
Afryki i doświadczenie Sahary. Od 1986 roku artystka mieszka i tworzy w Ottawie, tworzy oleje, akryliki, prace w technice mieszanej. Artystka jest członkiem Canadian Artists Representation- CARFAC Ontario, współpracuje z Calligramms Gallery.

Każda Wystawa Jest Świętem,

świętem dzielenia się efektami pracy twórczej z publicznością,
zaproszeniem do dialogu o sztuce, o człowieku, o świecie, o nas.
Wystawa grupowa dodatkowo jest radością konfrontacji wielu wizji artystycznych, odmiennych osobowości i różnorodnych ekspresji. Jest dialogiem artysty z publicznością, jak również rozmową artystów między sobą. To bezcenne doświadczenie dla każdej ze stron – inspirujące, wzbogacające, dające energię tworzenia na przyszłość.
Wystawa „**Świat patrzy na polską sztukę**" jest ważnym wydarzeniem dla tworzących w Kanadzie artystów z polskim rodowodem, gdyż nad wyraz rzadko dochodzi do wystaw grupowych.
Z drugiej strony jest to istotny wkład we współczesną historię sztuki powojennej w Polsce, która teraz właśnie otwiera się na ważny rozdział dotyczący twórczości polskich artystów plastyków tworzących w Kanadzie.

Dziękuję w imieniu artystów i swoim wszystkim sponsorom,
których połączone siły pozwoliły sfinansować wystawę.

Szczególne podziękowania wszystkim osobom pracującym społecznie
przy powstaniu wystawy –
bez ich profesjonalnej i ofiarnej pracy wystawa nie doszłaby do skutku.

Kurator wystawy dr KATARZYNA SZRODT

Ambasada Rzeczypospolitej Polskiej w Ottawie
Liliana Komorowska
POLSKA FUNDACJA SPOŁECZNO KULTURALNA W QUEBECU
Fundacja Kulturalna im. W. Dynnego

ŚWIAT PATRZY NA POLSKĄ SZTUKĘ
L'ART POLONAIS

Projekt Centrum Kultury Polskiej , Jolicoeur
PKTWP GR. I
2721, rue Jolicoeur, Montréal, QC
7 XII-12 XII 2017
Piąt. Sob. Niedz. 16:00-18:00, Wtor. 16:00-19:00.

Muzycznym gościem wieczoru:
Bit Per Second JazzTrio
Jerzy Peter, Marian Bożełko, Witold Suryn
Jerzy Peter - gitara solo

Kurator wystawy:
dr Katarzyna Szrodt

Dr Katarzyna Szrodt, kurator wystawy „Świat Patrzy na Polską Sztukę” w Centrum Kultury Polskiej Jolicoeur – Montreal 7-12 XII 2017 r.